

J. de Rijk

VERKENNING VAN DE LANDBOUW IN LIEVELDE,
EEN RUILVERKAVELINGSGEBIED IN DE GELDERSE ACHTERHOEK

Interne nota No. 268

Maart 1982

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

2173554

INHOUD

	Blz.
INLEIDING	5
1. HUIDIGE TOESTAND EN RECENTE ONTWIKKELINGEN VAN DE LANDBOUW IN HET GEBIED	7
1.1 Algemene oriëntatie	7
1.2 Beroepsgroepen, bedrijfstypen en bedrijfs- grootte	7
1.3 Grondgebruik en samenstelling van de produktie	11
1.4 Rundveehouderij	12
1.5 Intensieve veehouderij	16
1.6 De economische betekenis van de landbouw in het gebied	17
1.7 Leeftijd van de bedrijfshoofden, opvolgings- situatie en arbeidsbezetting	18
1.8 Rechtsvorm van het grondgebruik	19
1.9 Verkaveling	19
1.10 Grondverkeer	20
1.11 De deelgebieden	21
2. VERWACHTE ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW	22
2.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	22
2.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte	22
2.3 Ontwikkeling van de produktie en van de bedrijfsomvang	23
2.4 Bedrijfsstructuur en omvang van de melkvee- stapels	25
SAMENVATTING	26
BIJLAGEN	27

INLEIDING

Ten behoeve van de voorbereiding van de ruilverkaveling "Lieveelde" heeft de Landinrichtingsdienst aan het Landbouw-Economisch Instituut verzocht om een sociaal-economisch onderzoek uit te voeren. Het doel van dit onderzoek is om basisinformatie te verschaffen voor het op te stellen Landbouwstructuuradvies. In het Landbouwstructuuradvies worden de wensen van de landbouw over de verbetering van de inrichting geformuleerd. Deze wensen moeten uiteraard zijn gebaseerd op het functioneren van de landbouw in het gebied en de knelpunten die zich hierin voordoen. Het doel van deze studie van het Landbouw-Economisch Instituut is dan ook om hieraan een bijdrage te leveren en hierin inzicht te verkrijgen.

Deze studie is gesplitst in twee delen. Het eerste gedeelte bevat een beschrijving van de landbouwkundige toestand en een analyse van de ontwikkeling in het jongste verleden. Het tweede gedeelte geeft een globaal beeld van de verwachte ontwikkeling in de structuur van de landbouw in de komende periode van 10 jaar.

1. HUIDIGE TOESTAND EN RECENTE ONTWIKKELINGEN VAN DE LANDBOUW IN HET GEBIED

1.1 Algemene oriëntatie

Het ruilverkavelingsgebied Lievalde ligt in de gemeente Lichtenvoorde in de Noordelijke Achterhoek en beslaat + 1000 ha. Het dorp Lievalde is buiten het ruilverkavelingsgebied gehouden (zie kaart). Lievalde grenst aan de reeds afgesloten of in voorbereiding zijnde ruilverkavelingen Winterswijk-West, Zieuwent-Harreveld en Beltrum. In het algemeen schijnt er weinig grondgebruik over en weer te zijn 1).

Ten behoeve van de analyse zijn twee deelgebieden onderscheiden: Erve Kots ten noorden van de dwars door het gebied lopende spoorbaan Zutphen-Winterswijk en De Stegge ten zuiden hiervan. De bedrijven zijn ingedeeld bij de deelgebieden al naar gelang de ligging van de bedrijfsgebouwen. De bedrijven in Erve Kots hebben ook grond in De Stegge.

1.2 Beroepsgroepen, bedrijfstypen en bedrijfsgrootte

In 1980 waren er in Lievalde 48 hoofdberoepsbedrijven en 29 nevenbedrijven 2). De hoofdberoepsbedrijven vormen de belangrijkste groep: op deze bedrijven hangt het bestaan hoofdzakelijk (vaak uitsluitend) van het eigen landbouwbedrijf af. Deze groep maakte 62% van de bedrijven uit en had 84% van de geregistreeerde cultuurgrond in gebruik.

Tabel 1.1 Bedrijven en cultuurgrond naar beroepsgroep

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond	
	1975	1980	1975	1980
Hoofdberoepsbedrijven	52	48	797	796
Nevenbedrijven	23	29	132	153
Totaal	75	77	929	949

In de periode 1975-1980 is het aantal hoofdberoepsbedrijven in dit gebied afgenomen van 52 tot 48. Het aantal nevenbedrijven nam toe. Deze categorie bestaat voor driekwart uit bedrijven van personen met hun hoofdberoep elders en voor een kwart uit bedrij-

- 1) Deze verkenning heeft betrekking op de binnen het gebied wonende geregistreeerde bedrijfshoofden en hun bedrijven, ook al ligt een gedeelte van hun grond buiten het gebied.
- 2) In bijlage 1 wordt deze indeling nader omschreven.

ven van rustende agrariërs. Onder de personen met een hoofdberoep elders zijn er slechts enkele die qua hoofdberoep binding met de landbouw hebben, zoals een veehandelaar of een loonwerker.

De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven was uitsluitend (in alle 4 gevallen) het gevolg van beroepsbeëindiging door oudere bedrijfshoofden (het natuurlijk verloop). Op één na werden deze voortgezet als nevenbedrijf. Weliswaar werden er 4 nevenbedrijven opgeheven, maar daar staat tegenover dat er 7 werden gesticht. Per saldo nam hierdoor het aantal nevenbedrijven in deze periode met 6 toe. Het totale aantal bedrijven in Lieveelde is in deze periode dan ook niet afgenomen. In de gehele gemeente Lichtenvoorde nam het aantal bedrijven daarentegen met gemiddeld 1,4%, in de Graafschap met 1,9%, in Gelderland met 2,1% en in Nederland met 2,2% per jaar af.

In 1980 bedroeg de totale oppervlakte van alle geregistreerde bedrijven 1024 ha, waarvan 961 ha (94%) cultuurgrond in kadastrale maat. Uit de uitgebreidere telling in 1975 is af te leiden dat de overige gronden (63 ha) van de bedrijven voor ongeveer de helft uit erven en voor de helft uit bos bestaan. De oppervlakte cultuurgrond in gemeten maat (waarover het in het vervolg gaat) was 949 ha. De oppervlakte cultuurgrond bleef in de afgelopen jaren op hetzelfde niveau.

De hoofdberoepsbedrijven zijn in 4 typen onderscheiden, namelijk "zuivere" rundveebedrijven, overige rundveebedrijven, intensieve veehouderijbedrijven en gemengde bedrijven. Deze typering is gebaseerd op de relatieve betekenis van de bedrijfstakken. Wegens plaatsgebrek wordt soms met 3 typen volstaan.

De helft van de hoofdberoepsbedrijven is zuiver rundveebedrijf. Op de meeste andere bedrijven is weliswaar ook rundvee aanwezig, maar daarnaast ook intensieve veehouderij.

Onder de in oppervlakte grotere bedrijven (zie tabel 1.2) zijn relatief veel zuivere rundveebedrijven; onder de in oppervlakte kleinere bedrijven treffen we relatief veel intensieve veehouderijbedrijven aan. In de middenklassen komen relatief veel gemengde bedrijven voor. Een tekort aan hectaren wordt dus in vele gevallen gecompenseerd door intensieve veehouderij.

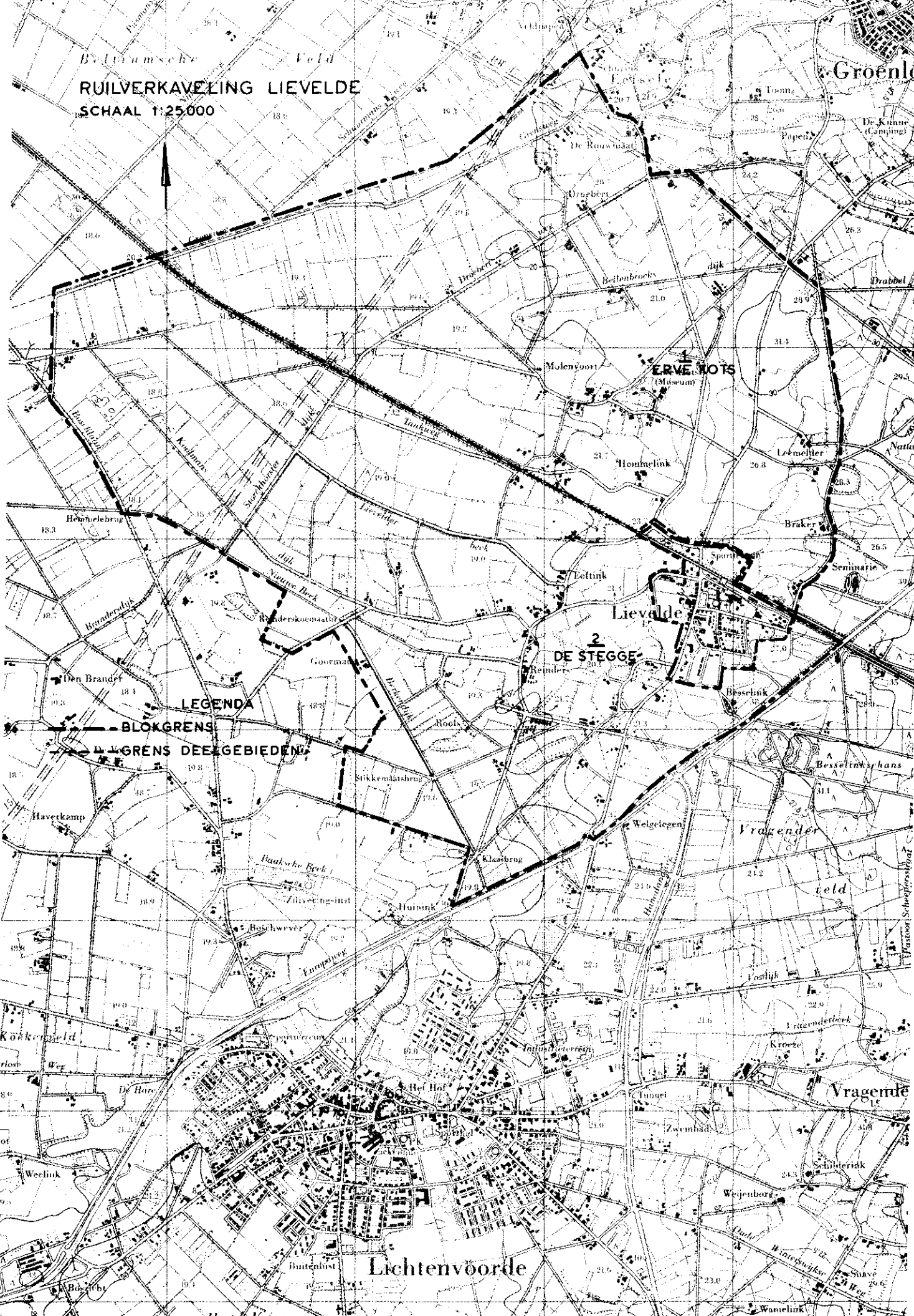
In tabel 1.2 is ook een verdeling opgenomen naar produktieomvang. Momenteel moet een gemiddeld rundveebedrijf minimaal een omvang van 170 sbe hebben om voldoende inkomen op te leveren om het gezin van het bedrijfshoofd een bestaansbasis te bieden en ruimte te geven voor de besparingen die met het oog op de continuïteit noodzakelijk zijn. In het algemeen zijn de bedrijven in Lieveelde vrij groot van omvang. De tabel laat evenwel zien dat er 17 bedrijven zijn met een omvang van minder dan 150 sbe en 9 van 150-190 sbe. Wanneer de omvang van deze bedrijven niet vergroot wordt, hebben deze gemiddeld onvoldoende perspectief om te kunnen blijven bestaan.

Belgische Veld

RUILVERKAVELING LIEVELDE

SCHAAL 1:25.000

Groenlo

LEGENDA

— BLOKRENS

- - - GRENSEN DEEGEBIEDEN

Vragende

Lichtenvoorde

Hot Veen

Pastoor Schepersstraat

Tabel 1.2 Hoofdberoepsbedrijven naar type en grootte

	Zuivere rundveebedrijven		Overige		Intens.vee- houderijbedr.		Gemengde bedrijven		Totaal	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980	1975	1980	1975	1980
tot 5 ha	-	-	-	-	2	2	-	-	2	2
5- 10 ha	2	2	3	2	4	3	3	1	12	8
10- 15 ha	4	6	5	3	-	1	6	4	15	14
15- 20 ha	7	2	4	4	-	1	-	1	11	8
20- 30 ha	5	10	2	2	-	-	2	-	9	12
30 e.m. ha	3	4	-	-	-	-	-	-	3	4
Totaal	21	24	14	11	6	7	11	6	52	48
tot 110 sbe	5	4	5	2	1	-	2	1	13	7
110-150 sbe	7	5	4	3	-	-	6	2	17	10
150-190 sbe	4	5	3	1	1	2	1	1	9	9
190-250 sbe	3	7	2	3	3	2	1	1	9	13
250 e.m. sbe	2	3	-	2	1	3	1	1	4	9
Ha/bedrijf	20,4	20,6	14,2	15,6	5,5	8,3	12,4	11,8	15,3	16,6
Sbe/bedrijf	160	188	136	179	203	317	154	172	157	203

1.3 Grondgebruik en samenstelling van de produktie

De cultuurgrond in Lielvelde is voor 82% grasland (op de hoofdberoepsbedrijven zelfs voor 86%). Bovendien wordt de resterende cultuurgrond (bouwland) bijna uitsluitend voor de teelt van snijmais voor de rundveehouderij gebruikt. In de periode 1975-1980 is het percentage bouwland iets afgenomen. Andere teelten dan snijmais zijn praktisch geheel verdwenen.

Tabel 1.3 Grondgebruik

	Hoofdberoeps- bedrijven		Alle bedrijven	
	1975	1980	1975	1980
Ha grasland	692	686	802	783
Ha snijmais	71	107	82	156
Ha granen	32	2	40	2
Ha overige akkerbouwgewassen	2	1	5	5
Ha tuinbouw	-	-	1	3
Ha cultuurgrond totaal	797	796	929	949

De oppervlakte snijmais is in de loop der jaren sterk toegenomen. Van een stagnatie in de groei van deze teelt is, ook in de allerlaatste jaren, nog geen sprake geweest. In Lielvelde bestond

in 1980 een iets hoger percentage (17%) van het totale ruwvoeder-
 areaal uit snijmais dan in de rest van de gemeente Lichtenvoorde
 (14,5%). In de Graafschap was dit percentage evenwel nog iets ho-
 ger (19%).

De totale agrarische produktie van de hoofdberoepsbedrijven
 bestaat dan ook alleen uit rundveehouderij (incl. snijmais) en
 intensieve veehouderij. Deze produktie is in de periode 1975-1980
 met gemiddeld 3,6% per jaar uitgebreid.

Tabel 1.4 Samenstelling en ontwikkeling van de produktieomvang

	Produktieomvang in:				Index 1980 (1975 = 100)
	sbe		%		
	1975	1980	1975	1980	
Hoofdberoepsbedrijven:					
rundveehouderij 1)	5788	6820	71	70	118
akkerbouw 2)	90	10	1	0	.
intensieve veehouderij	2285	2907	28	30	127
Totaal	8163	9737	100	100	119
Nevenbedrijven	774	1414			183
Alle bedrijven	8937	11151			125

1) Incl. snijmais.

2) Excl. snijmais.

De produktieomvang van de nevenbedrijven verdubbelde. Dit kwam vooral door de uitbreiding van enkele tuinbouwteelten. De produktieomvang van alle bedrijven in Lievelede is met gemiddeld 4,5% per jaar toegenomen. Dit is ongeveer evenveel als in de rest van Lichtenvoorde en meer dan in de Graafschap (3%), Gelderland (2,5% en Nederland (2%).

De intensieve veehouderij is sterker toegenomen dan de rund-
 veehouderij. De produktieomvang van de intensieve veehouderijbe-
 drijven nam veel sterker toe dan die van de rundveebedrijven.

1.4 Rundveehouderij

De grote betekenis van de rundveehouderij in het gebied blijkt uit het feit dat van de 48 hoofdberoepsbedrijven in 1980 er 46 rundvee hebben (waarvan 44 melkvee). Weliswaar betekent dit dat er enkele bedrijven méér dan in 1975 zonder melkvee zijn, maar tevens dat op de helft van de intensieve veehouderijbedrijven nog melkvee aanwezig is.

Tabel 1.5 Rundveehouderij op hoofdberoepsbedrijven

	1975		1980		
	totaal	totaal	zuivere rundvee- bedr.	overige rundvee- bedr.	overige bedrij- ven
Ha grasland x)	692	686	440	145	101
Ha snijmais x)	71	107	54	25	28
Aantal: koeien	1569	1922	1236	423	263
jongvee	1157	1201	784	226	191
mestvee	95	119	109	7	3
g.v.e.	2123	2504	1638	520	346
Koeien/bedrijf met koeien	31	44	52	38	29
Jongvee/100 koeien	74	62	63	53	73
Koeien/100 ha ruwvoer x)	206	242	250	249	204
G.v.e./100 ha ruwvoer x)	278	316	332	306	268

x) Van het eigen bedrijf.

De oppervlakte ruwvoergewassen (grasland plus snijmais) op de hoofdberoepsbedrijven is in de periode 1975-1980 met 30 ha vergroot, hoofdzakelijk ten koste van de verbouw van granen. De groei van de rundveehouderij is dan ook vooral door intensivering van het grondgebruik tot stand gekomen. Omgerekend per 100 ha eigen ruwvoer steeg het aantal koeien op de hoofdberoepsbedrijven van 206 tot 242 en het aantal grootveeëenheden van 278 tot 316. Deze hoge gemiddelden wijzen erop dat ook gedeeltelijk voer van nevenbedrijven afkomstig is of anderszins voer wordt bijgekocht. De nevenbedrijven hebben 15% van het totale areaal grasland en snijmais. Op deze bedrijven is de veedichtheid (van eigen vee) veel lager (ruim 1 g.v.e. per ha) en bovendien in de afgelopen jaren afgenomen.

Uit de publikatie "Normen voor de voederverzorging" van het Proefstation voor de Rundveehouderij blijkt dat de maximaal haalbare veedichtheid bij een ruim krachtvoergebruik op circa 3,2 grootveeëenheden per ha ligt. Hierbij gaat men ervan uit dat er geen ruwvoer aangekocht wordt en in de zomerperiode circa 3 kg krachtvoer per dag per grootveeëenheid wordt bijgevoerd. Het winterrantsoen (ongeveer de helft van het jaar) bestaat dan uit 5 kg droge stof en circa 8 kg krachtvoer. De melkproduktie bedraagt circa 5000 kg per koe per jaar. Bij een "normale" jongveebezetting betekent dit dat het aantal melkkoeien per ha dan circa 2,4 zal bedragen.

Als men kans ziet om ruwvoer bij te kopen, dan kan dit in de meeste gevallen tot verbetering van de bedrijfsresultaten leiden.

Uit recent onderzoek 1) is gebleken dat een verhoging van de veebezetting van 2,4 tot 2,9 melkkoeien per ha (winterrantsoen voor de helft voordroogkuil en de helft snijmais) een aanzienlijke stijging van het inkomen geeft. De meeropbrengst weegt duidelijk op tegen de toename van de kosten. Bij een verdere verhoging van de veebezetting tot ongeveer 3,4 melkkoeien neemt het inkomen, weliswaar in wat mindere mate, nog steeds toe 2). Dit is vooral belangrijk voor de in oppervlakte kleinere bedrijven (de bedrijven kleiner dan 15 ha).

Het gemiddelde van alle bedrijven voor Lieveelde komt op 210 koeien en 285 grootveeëenheden per 100 ha uit. Dit betekent dat de veebezetting hier iets lager is dan in de rest van de gemeente Lichtenvoorde, maar hoger dan in de Graafschap en veel hoger dan gemiddeld in Gelderland.

Tabel 1.6 Bedrijfsoppervlakte in relatie tot melkveestapels en melkveedichtheid in 1980

Bedrijfs- oppervlakte	Aantal bedrijven met .. koeien						Aantal koeien	
	tot 20	20- 30	30- 50	50- 75	75 e.m.	to- taal	per 100 ha	per bedrijf
tot 10 ha	4	3	-	-	-	7	192	19
10 - 15 ha	-	6	7	-	-	13	214	28
15.- 20 ha	-	-	2	6	-	8	302	53
20 - 30 ha	-	-	6	6	-	12	233	51
30 e.m. ha	-	-	-	1	3	4	262	98
Totaal	4	9	15	13	3	44	242	44
Bedrijfstype 1 x)	-	5	7	9	3	24	250	52
Bedrijfstype 2 x)	1	2	6	2	-	11	249	38
Overige x)	3	2	2	2	-	9	204	29

x) Resp. zuivere rundveebedrijven, overige rundveebedrijven en overige bedrijven.

1) Zie artikel van J. Maas en A.G. Hengeveld in de Boerderij van 22 april 1981.

2) De prijs van snijmais is hierbij bepalend voor het bedrijfsresultaat. Gerekend is met 37 cent per KVEM. Bij een KVEM-prijs van 45 cent levert de hogere veebezetting (ongeveer 3,4 melkkoeien per ha) geen extra inkomen meer op.

Tabel 1.7 Huisvesting, veebezetting en huiskavel op/van de bedrijven met melkvee in 1980

	Zonder ligboxen- stal en bij huis minder meer dan 12,5 ha	Met ligboxen- stal en bij huis minder meer dan 12,5 ha	Minder Meer dan 12,5 ha bij huis	Zonder ligboxenstal	Met	To- taal			
Aantal bedrijven	19	2	13	10	32	12	21	23	44
Ha per bedrijf	12,20	25,00	17,82	26,12	14,49	25,93	13,42	21,43	17,61
Ha per huiskavel	3,75	19,00	6,65	14,51	4,93	15,26	5,20	10,07	7,74
Koeien per bedrijf	26	41	48	72	35	67	28	58	44
Koeien per 100 ha	215	164	268	276	241	258	206	272	248
G.v.e. per 100 ha	273	230	331	371	302	349	266	352	321
Met bij huis per koe: minder dan 12,5 are	10	-	5	2	15	2	10	7	17
12,5 - 25 are	5	-	6	5	11	5	5	11	16
minstens 25 are	4	2	2	3	6	5	6	5	11

Bij de verzwaring van de melkveebezetting zijn de bedrijven van 15 tot 20 ha het verst gegaan. Op deze bedrijven houdt men gemiddeld reeds 3 koeien per ha eigen ruwvoer. Dit moet worden gezien als een poging het inkomen uit het bedrijf te verhogen. Gesteld kan namelijk worden dat het aantal koeien per bedrijf van zeer grote invloed is op de inkomensverschillen tussen melkveehouderijbedrijven. In het algemeen leveren méér koeien op een bedrijf méér inkomen op. Op grond van LEI-boekhoudcijfers is te stellen dat thans 45 à 50 koeien gemiddeld genomen pas een inkomen opleveren dat voldoende is voor het levensonderhoud en tevens ruimte voor investeringen biedt. In 1980 had slechts de helft van de zuivere rundveebedrijven minstens 50 koeien en ruim een derde van alle bedrijven met melkvee.

Van de bedrijven met melkvee heeft ongeveer de helft een ligboxenstal. Van de koeien is 68% in ligboxenstallen gehuisvest. Dat is een hoog percentage vergeleken met Gelderland, waar dit + 53% is 1).

De bedrijven met een ligboxenstal onderscheiden zich sterk van de traditionele bedrijven. Ze zijn gemiddeld 21,5 ha, hebben gemiddeld 58 koeien en een zware veebezetting. De cultuurtechnische omstandigheden zijn evenwel in zoverre ongunstig dat driekwart van deze bedrijven onvoldoende grond bij huis heeft om de koeien het hele seizoen op de huiskavel te laten weiden (ca. 25 are per koe) en zo de gebouwen, de machines en de beschikbare arbeid optimaal te benutten. Bij een melkveestapel van 50 koeien moet hiertoe circa 12,5 ha bij huis liggen.

De bedrijven met een grupstal hebben gemiddeld een kleine bedrijfsoppervlakte (13,5 ha) en een kleine veestapel (28 koeien). Onder deze bedrijven heeft eveneens driekwart een voor hun veestapel onvoldoende grote huiskavel. Bij deze bedrijven zijn in zijn totaliteit de problemen veel groter omdat zij naast een te geringe huiskavel ook een te geringe totale bedrijfsoppervlakte hebben om een voldoende grote rundveestapel te kunnen houden. Van alle grond van de bedrijven met melkvee ligt 44% aan huis. Gemiddeld genomen is de situatie aanzienlijk slechter dan in de provincie Gelderland 2).

1.5 Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij betreft voornamelijk de varkensmestrij en de varkensfokkerij. Kalveren worden hier niet meer gemest; wel zijn er nog 3 rundveebedrijven waarop ook wat kippen worden gehouden.

- 1) Bron: "Overzicht aantal ligboxenstallen per 1 januari 1981" van het Consulentschap in algemene dienst voor Boerderijbouw en -inrichting te Wageningen.
- 2) Zo heeft in Lielvelde 50% van de bedrijven met melkvee de helft of meer van hun grond bij huis, in Gelderland 62%.

In het voorgaande bleek reeds (zie tabel 1.3) dat de intensieve veehouderijbedrijven overwegend grote bedrijven zijn. Het gemiddelde aantal mestvarkens op deze bedrijven is in de periode 1975-1980 toegenomen van circa 360 tot 600 mestvarkens en het aantal fokzeugen van circa 100 tot 170 zeugen.

Tabel 1.8 Omvang van de varkenshouderij op de hoofdberoepsbedrijven

	Rundvee- bedrijven		Intens. veehoude- rijbedr.		Gemengde bedrijven		Totaal	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Aantal bedrijven	35	35	6	7	11	6	52	48
w.v. met mestvarkens	20	21	6	7	11	6	37	34
met fokzeugen	10	7	5	7	8	3	23	17
Aantal mestvarkens	1585	2577	2164	4155	1852	1432	5601	8164
Mestvarkens per bedr.	132	123	361	594	168	239	151	240
Aantal fokzeugen	201	138	526	1184	421	157	1148	1479
Zeugen per bedrijf	20	20	105	169	53	52	50	87

Op ruim twee derde van de bedrijven worden varkens gemest en op ruim een derde worden fokzeugen gehouden. De varkensfokkerij verschuift meer en meer naar die bedrijven waarop de intensieve veehouderij hoofdzaak is geworden. De varkensmesterij daarentegen is nog in belangrijke mate de aanvullende produktietak op de rundveebedrijven.

1.6 De economische betekenis van de landbouw in het gebied

In het voorgaande is aangegeven welke produktierichtingen voorkomen en wat de omvang hiervan is. De gegevens die hierover beschikbaar zijn bieden de mogelijkheid in te gaan op de economische betekenis van de landbouw in het ruilverkavelingsgebied. Men kan de economische betekenis definiëren als de hoeveelheid inkomen dat gevormd wordt. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten en verkoopt produkten. Als op de verkoopwaarde van de produkten de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten en de afschrijvingen in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor op de bedrijven geleverde arbeid en voor het in de grond en goederen geïnvesteerde vermogen.

Een schatting hiervan kan worden gemaakt op basis van gegevens van het LEI-boekhoudnet (zie bijlage 2A), dat gebaseerd is op een steekproef van bedrijven. Hieruit kunnen voor verschillende bedrijfstypen de kosten van grondstoffen en diensten en de op-

brengrsten per sbe worden berekend. Uiteraard vertoont het produktieproces van gebied tot gebied grote variaties, maar voornoemde kengetallen bieden voldoende aanknopingspunten om tot een globale schatting te komen, zoals in tabel 1.9 (uitvoeriger in bijlage 2B) is weergegeven.

Tabel 1.9 Netto-toegevoegde waarde (in gld.) v.d. landbouw in Lievelde (gem. per jaar over de laatste drie boekjaren)

Produktietakken	Non-factorkosten 1)	Opbrengsten	Netto-toegevoegde waarde 2)
Rundveehouderij en akkerbouw	5.493.800	8.750.600	3.256.800
Intensieve veehouderij	3.613.100	4.706.500	1.093.400
Tuinbouw	145.100	259.900	114.800
Totaal	9.252.000	13.717.000	4.465.000

1) Kosten van grondstoffen en diensten (incl. afschrijvingen).

2) Opbrengsten minus de non-factorkosten.

Op basis van deze kengetallen en de samenstelling van de produktie kan worden berekend dat de bedrijven in dit gebied recentelijk globaal genomen per jaar voor 9 miljoen gulden aan goederen en diensten aankochten en voor 13 à 14 miljoen gulden aan produktie verkochten. Voor de inzet van kapitaal en grond en voor het werk dat op de bedrijven in het gebied werd verricht, ontvingen de boeren, meewerkende gezinsleden en kapitaalverschaffers van alle bedrijven te zamen dus 4 à 5 miljoen gulden per jaar.

1.7 Leeftijd van de bedrijfshoofden, opvolgingssituatie en arbeidsbezetting

Het grootste gedeelte van de bedrijfshoofden is jonger dan 50 jaar. Van de 21 bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder hebben er 13 een opvolger in de eigen kring 1) en 3 niet, terwijl in 5 gevallen de opvolging binnen de eigen kring onzeker is.

Tabel 1.10 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie

Leeftijd bedrijfs- hoofd	Aantal bedrijven		Aantal bedrijven in 1980		
	1975	1980	met op- volger	opvolging onbekend	zonder opvolger
tot 40 jaar	12	12			
40 - 50 jaar	17	15			
50 - 60 jaar	11	16	8	5	3
vanaf 60 jaar	12	5	5	-	-
Totaal	52	48	13	5	3

1) Waarvan op 3 (grote) bedrijven meerdere opvolgers.

Aangezien de vermindering van het aantal bedrijven vooral afhangt van wat er bij beroepsbeëindiging door oudere bedrijfshoofden met het bedrijf gebeurt (zie 1.2), vormen de leeftijds- en opvolgingssituatie een belangrijke aanwijzing voor de komende ontwikkeling van het aantal bedrijven. Voor de toekomst kan op een hoger percentage opvolging worden gerekend. Thans hebben bij benadering 16 van de 21 bedrijfshoofden van minstens 50 jaar (76%) een opvolger in de eigen kring; van de 11 bedrijfshoofden die in de laatste vijf jaren hun beroep hebben beëindigd, was dit daarentegen bij 7 (64%) het geval.

Tabel 1.11 Vaste, mannelijke arbeidskrachten op de bedrijven

Aantallen	1975	1980
Bedrijven	52	48
Bedrijfshoofden	48	46
Zoons	18	15
Overige gezinsleden	1	1
Overige arbeidskrachten	7	4
Alle arbeidskrachten	74	66

De bedrijven in Lieveelde zijn, enkele gevallen uitgezonderd, zuivere gezinsbedrijven, waar de dagelijkse arbeid uitsluitend door gezinsleden wordt gedaan. De gegevens in de tabel geven dan ook maar een gedeelte van de arbeidsbezetting op de bedrijven weer. Recent onderzoek 1) heeft het belang uitgewezen van het werk van de boerin op het melkveebedrijf, wat verreweg de meeste bedrijven hier zijn.

1.8 Rechtsvorm van het grondgebruik

Bijna alle cultuurgrond (96%) is eigendom van de gebruikers. Zowel naar beroepsgroep, bedrijfsoppervlakte, bedrijfstype als deelgebied zijn de variaties in de eigendom-pachtverhouding uiterst gering.

1.9 Verkaveling

Alle rundveebedrijven en gemengde bedrijven hebben hun grond in méér dan één kavel liggen; gemiddeld hebben ze iets meer dan 5 kavels. Dit betekent dat, uitgaande van de totale bedrijfsoppervlakte, op al deze bedrijven de oppervlakte van de veldkavels ten koste gaat van de oppervlakte van de huiskavel. De grootte van de huiskavel is immers voor de hier dominerende rundveehouderij van essentieel belang voor een rationele bedrijfsvoering.

1) "Achter gaat voor": verslag van een onderzoek naar het werk van de boerin op het melkveehouderijbedrijf in drie gebieden in Nederland; Landbouwhogeschool, 1979.

Tabel 1.12 Verkaveling in 1979 van de hoofdberoepsbedrijven

	Bedrijven met ... kavels			Gemiddeld(e)	
	2 of 3	4,5 of 6	7 of meer	aantal kavels	opp. per kavel (ha)
tot 10 ha	5	4	1	4,2	1,9
10 - 15 ha	6	3	5	5,2	2,4
15 - 20 ha	2	5	1	5,1	3,4
20 e.m. ha	2	7	7	5,8	4,4
Totaal	15	19	14	5,2	3,3
Zuivere rundveebedr.	5	10	9	5,4	3,8
Overige rundveebedr.	2	7	2	5,5	2,8
Intens. veeh.bedr.	4	1	2	4,8	2,0
Gemengde bedrijven	4	1	1	4,2	2,9

De zuivere rundveebedrijven hadden in 1979 gemiddeld 5,4 kavels 1), met een gemiddelde oppervlakte van 3,8 ha. De gemiddelde kaveloppervlakte van de "overige" rundveebedrijven en de gemengde bedrijven is aanzienlijk minder (2,8 à 2,9 ha).

De verkaveling in Lielvelde is slechter dan gemiddeld in Gelderland. Zo bestaan de bedrijven van 10 tot 15 ha en van 15 tot 20 ha in Lielvelde gemiddeld uit 5,1 en 5,2 kavels, tegen in Gelderland respectievelijk 3,8 en 4,2 kavels.

1.10 Grondverkeer

Om enig inzicht te krijgen in de betekenis van het grondverkeer dat er in de periode 1975-1980 in Lielvelde is geweest, is een vergelijking gemaakt met enkele andere Gelderse ruilverkavelingsgebieden.

1) Onder een kavel wordt bij de landbouwtelling van het CBS verstaan een stuk cultuurgrond dat behoort tot het bedrijf en dat rondom omsloten wordt door grond van een ander.

Tabel 1.13 Vergelijkende cijfers over de wisseling in grondgebruiker

	Ruilverkavelingsgebied			
	La- ren	Winters- wijk- West	Overbe- tuwe- Oost	Lie- velde
Ha cultuurgrond (100%) in:	1970	1970	1972	1975
In de volgende 5 jaren jaarlijks:				
van gebruiker gewisseld	4,0%	5,4%	6,8%	4,1%
"vrij" grondverkeer 1)	1,6%	2,5%	4,4%	1,9%
"vrij" agrarisch grondverkeer 2)	1,6%	1,9%	3,0%	1,9%

- 1) Wisseling in grondgebruik met uitzondering van bedrijfsoverdracht aan familieleden.
- 2) "Vrij" grondverkeer minus de oppervlakte aan de landbouw onttrokken.

Gemiddeld is in deze periode jaarlijks 4,1% van het areaal cultuurgrond van gebruiker gewisseld. Dit percentage ligt binnen de variatie in percentage tussen de vergelijkingsgebieden. Dit geldt eveneens voor het percentage "vrij" grondverkeer.

1.11 De deelgebieden

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen de beide deelgebieden.

Tabel 1.14 Belangrijke kengetallen per deelgebied

Hoofdberoepsbedrijven	Erve Kots		De Stegge	
	1975	1980	1975	1980
Aantal bedrijven	20	19	32	29
Ha per bedrijf	19,0	19,9	13,0	14,3
Sbe per bedrijf	169	228	149	186
% intensieve veehouderij	16	20	36	38
Koeien per 100 ha	207	256	204	230
G.v.e. per 100 ha	282	339	275	294
Koeien per bedrijf met koeien	37	54	28	37
% bedrijven met ligboxen	.	72	.	38

In De Stegge is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte veel kleiner dan in Erve Kots. Er is wel meer intensieve veehouderij, maar de gemiddelde bedrijfsomvang (gemeten in sbe) blijft er toch achter bij die in Erve Kots. Ook de groei in de afgelopen jaren is achter gebleven. Er zijn in De Stegge relatief minder bedrijven met een ligboxenstal en de melkvee- en veebezetting op het grasland zijn er mede daardoor minder verzaamd. Relatief meer boeren verkeren er in een ongunstige situatie wat betreft de grootte van de huiskavel. Het zal dan ook geen toeval zijn dat de drie oudere bedrijfshoofden zonder opvolger (zie tabel 1.10) allen in De Stegge wonen.

2. VERWACHTE ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de te verwachten ontwikkelingen in de komende tien jaar (1980-1990), uitgaande van de tendenties in het jongste verleden zoals die in het voorgaande zijn weergegeven, en rekeninghoudende met veranderingen die reeds op dit moment te voorzien zijn (afgezien van een ruilverkaveling).

2.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

In de afgelopen jaren is het aantal hoofdberoepsbedrijven - uitsluitend ten gevolge van beroepsbeëindiging door oudere bedrijfschouften - met 4 verminderd. De indeling van de bedrijven in "blijvers" en "wijkers" (welke met ter plaatse goed bekende personen tot stand kwam) benadert het aantal hoofdberoepsbedrijven over tien jaar op 43. Volgens deze benadering zullen waarschijnlijk 2 bedrijven van jongere en 3 of 4 van oudere bedrijfschouften verdwijnen.

Het geraamde aantal van 42 bedrijven in 1990 komt neer op een jaarlijkse vermindering in de komende jaren met 1,3%, tegen 1,6% over 1975-1980.

2.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte

In 1980 hadden de in het blok wonende bedrijfschouften méér grond in gebruik dan in 1975. Het is niet te zeggen of dit zo blijft. Voorshands gaan we uit van een areaal cultuurgrond tussen dat in 1975 en 1980 in, namelijk 939 ha. Hiervan zal in de komende tien jaar voor gemeentelijke uitbreiding pal ten zuidoosten van het dorp Lieveelde ruim 4 ha nodig zijn. 1) De geregistreerde oppervlakte cultuurgrond in 1990 wordt dus op + 935 ha geraamd.

Tabel 2.1 Ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentages		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Hoofdberoepsbedrijven	797	796	785	85,8	83,9	84
Nevenbedrijven x)	132	153	150	14,2	16,1	16
Totaal	929	949	935	100	100	100

x) Met minstens 10 sbe.

1) De aanleg van Rijksweg 15 zal niet vóór 1990 plaatshebben.

Doordat de bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep zijn gegaan, meestal hun grond vasthielden, is de oppervlakte van de nevenbedrijven toegenomen. Nu een iets tragere vermindering van hoofdberoepsbedrijven dan in de afgelopen jaren wordt verwacht, zal waarschijnlijk ook iets minder grond naar de nevenbedrijven verdwijnen. Bovendien zal de dalende tendens die in de hoge grondprijzen is ingezet, de grondmobiliteit waarschijnlijk iets doen toenemen, terwijl ook de houding ten aanzien van vererving zakelijker dan in het verleden wordt. Het percentage nevenberoepsgrondgebruik zal daarom naar verwachting iets afnemen.

Tabel 2.2 Bedrijfsoppervlaktestructuur hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrijven			Percentages		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
tot 10 ha	14	10	7	27	21	17
10 - 20 ha	26	22	17	50	46	41
20 - 30 ha	9	12	14	17	25	32
30 e.m. ha	3	4	4	6	8	10
Totaal	52	48	42	100	100	100

Bij 42 hoofdberoepsbedrijven met 785 ha cultuurgrond wordt de gemiddelde oppervlakte per bedrijf dan 18,7 ha, tegen 15,3 ha in 1975 en 16,6 ha in 1980. In tabel 2.2 is de bedrijfsgrootteverdeling in 1990 benaderd.

2.3 Ontwikkeling van de produktie en van de bedrijfsomvang

De cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven wordt praktisch geheel voor de rundveehouderij aangewend. Dit zal zo blijven. In 1975 was 9,5% van het ruwvoederareaal snijmaisteelt en in 1980 reeds 13,5%. Deze uitbreiding van de snijmaisteelt ging ten koste van de andere akkerbouwgewassen. In de toekomst zal uitbreiding van de maisteelt alleen kunnen plaatsvinden door vermindering van grasland. Verwacht wordt dat de groei dan ook trager zal gaan verlopen. Een globale raming van het percentage snijmais voor 1990 komt uit op + 17,5% van de totale oppervlakte grond.

Op de bedrijven waarop een ligboxenstal is gebouwd, heeft een grote, sprongsgewijze uitbreiding van de veestapel en verhoging van de veedichtheid reeds plaatsgehad. Op enkele bedrijven met een ligboxenstal was dit bij de metelling 1980 nog niet zo. Voorts zijn er enkele bedrijven waarop, gezien de bedrijfsoppervlakte en de verkaveling, de bouw van een ligboxenstal mogelijk is. Wanneer deze 6 à 7 bedrijven de veedichtheid verhogen tot een zelfde niveau als de overige bedrijven met een ligboxenstal, betekent dit op deze bedrijven een uitbreiding met + 150 koeien.

Voorts zullen er altijd wel bedrijven zijn met een aflopend karakter, waar men geen grote investeringen meer doet. Overigens zal uitbreiding van het aantal koeien op sommige bedrijven naar verwachting doorgaans pas kunnen plaatsvinden als andere bedrijven de veestapel inkrimpen.

Tabel 2.3 Ontwikkelingen in de rundveehouderij op hoofdberoepsbedrijven

	1975	1980	1990
Ha grasland van het eigen bedrijf	692	686	648
Ha snijmais van het eigen bedrijf	71	107	137
Ha totaal van het eigen bedrijf	763	793	785
Aantal koeien	1569	1922	2072
Koeien per 100 ha ruwvoer van het eigen bedrijf	206	242	264
G.v.e. per 100 ha ruwvoer van het eigen bedrijf	278	316	336
Aantal sbe rundveehouderij 1)	5788	6820	7250

1) Incl. ruwvoederareaal.

De verhouding tussen aantal koeien en stuks jongvee verschoof in de afgelopen jaren nog aanzienlijk ten gunste van het melkvee. De verdere verschuiving zal zeer beperkt zijn en waarschijnlijk niet verder gaan dan 60 stuks jongvee per 100 melkkoeien, welke voor vervanging en selectie noodzakelijk zijn. Er wordt rekening gehouden met ongeveer evenveel mestvee (+ 100 stuks) als in 1975 en in 1980 (zie tabel 1.5).

In de afgelopen jaren was er een sterke groei van de intensieve veehouderij. Op de niet-gespecialiseerde bedrijven was er in zijn totaliteit bijna geen toename, de groei deed zich hoofdzakelijk voor op de gespecialiseerde bedrijven. De produktie van deze bedrijven is dan ook gemiddeld op een zeer hoog niveau gekomen (zie tabel 1.2). Gezien dit hoge niveau en de te verwachten lagere rentabiliteit van de vleesproduktie in de komende jaren, verwachten we een vertraging van de groei. De te verwachten lagere rentabiliteit wordt veroorzaakt door hoger wordende voederprijzen bij een stagnerende prijsontwikkeling van vlees. Deze stagnatie is onder andere te wijten aan geringere groei van de vraag onder invloed van de tragere welvaartstoename. Deze groei wordt voorzichtig geschat op + 300 sbe.

Tabel 2.4 Verloop van de produktieomvang

Hoofdberoepsbedrijven	1975	1980	1990
Sbe voor rundveehouderij en akkerbouw	5878	6830	7250
Sbe voor intensieve veehouderij	2285	2907	3220
Sbe totaal	8163	9737	10470

De jaarlijkse groei tussen 1980 en 1990 wordt dan 0,7%, terwijl deze in de periode 1975-1980 nog 3,6% was. Bij deze omvang zal de verdeling van de bedrijven naar omvang het volgende beeld vertonen.

Tabel 2.5 De produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven

Sbe-klassen	Aantal bedrijven		
	1975	1980	1990
tot 110	13	7	3
110 - 150	17	10	5
150 - 190	9	9	6
190 - 250	9	13	11
250 e.m.	4	9	17
Totaal	52	48	42

Bij 42 bedrijven met een produktieomvang van 10.470 sbe, wordt het gemiddelde aantal sbe per bedrijf 249 sbe, tegen 157 sbe in 1975 en 203 sbe in 1980. Naar verwachting zal een gemiddeld rundveebedrijf in 1990 + 220 à 230 sbe groot moeten zijn om voldoende kansen op continuïteit te hebben. Uit de prognose blijkt dat naar verwachting bijna de helft van de bedrijven deze omvang niet bereikt.

2.4 Bedrijfsstructuur en omvang van de melkveestapels

Hoewel nog uiterst klein, neemt het aantal hoofdberoepsbedrijven zonder melkvee toe. Van de 52 bedrijven in 1975 waren er 2 en van de 48 bedrijven in 1980 4 zonder melkvee. De hang naar melkveehouderij is dus groot. Concentratie op de intensieve veehouderij komt bij uitzondering voor. Verwacht mag worden dat ook de komende jaren enkele bedrijven het melkvee afstoten. In 1990 zullen er van de 42 bedrijven + 6 zonder melkvee zijn.

Tabel 2.6 De omvang van de melkveestapels (hoofdberoepsbedrijven)

Omvang in koeien	1975	1980	1990
tot 20 koeien	11	4	4
20 - 30 koeien	19	9	4
30 - 50 koeien	14	15	11
50 - 75 koeien	4	13	13
vanaf 75 koeien	2	3	8
Totaal	50	44	36

Uitgaande van het veronderstelde aantal koeien en 36 bedrijven met melkvee, kan men zich een voorstelling maken van de spreiding in de grootte van de melkveestapels over tien jaar. Het gemiddelde aantal koeien per bedrijf met koeien stijgt daarbij van 31 in 1975 via 44 in 1980 tot + 58 in 1990.

SAMENVATTING

Deze verkenning beoogt voor het gebied "Lievalde" (zie kaart) een bijdrage te leveren tot het z.g. landbouwstructuuradvies. Ze beschrijft in het kort de plaatselijke landbouw en de recente ontwikkelingen daarin en schetst vervolgens een beeld van de situatie over tien jaar (1990).

Verwacht wordt dat het aantal hoofdberoepsbedrijven in de komende jaren nog iets trager zal verminderen dan in de periode 1975-1980. Ook de oppervlakte cultuurgrond zal slechts langzaam afnemen. De grondmobiliteit zal gering blijven.

De betekenis van de melkveehouderij is groot. Concentratie op de intensieve veehouderij komt bij uitzondering voor. Gemiddeld zijn de bedrijven in Lievalde vrij groot van omvang. Er zijn evenwel ook betrekkelijk veel bedrijven die, wanneer ze niet worden vergroot, onvoldoende perspectief hebben om te kunnen blijven bestaan.

De cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven wordt praktisch geheel voor de rundveehouderij aangewend: 86% grasland en 14% snijmais. In de periode 1975-1980 zijn andere akkerbouwgewassen dan snijmais verdwenen. De rundveehouderij is in deze periode in omvang toegenomen, vooral door verzwaring van de veebezetting. Op de bedrijven van 15 tot 20 ha houdt men reeds gemiddeld 3 koeien per ha eigen ruwvoeder.

Ongeveer de helft van de bedrijven met melkvee heeft een ligboxenstal. Deze bedrijven onderscheiden zich van de traditionele bedrijven door een veel grotere bedrijfsoppervlakte, een zwaardere veebezetting en bijgevolg een veel grotere melkveestapel. Driekwart van deze bedrijven heeft evenwel ook onvoldoende grond bij huis om de gebouwen, de machines en de beschikbare arbeid optimaal te kunnen benutten. Op de bedrijven met een grupstal zijn, in zijn totaliteit, de problemen echter veel groter, omdat zij naast een te geringe huiskavel ook een te geringe totale bedrijfsoppervlakte hebben om een voldoende grote rundveestapel te kunnen houden. De verkaveling is in het algemeen slecht.

De varkensfokkerij verschuift naar de bedrijven waarop de intensieve veehouderij hoofdzaak is. De varkensmesterij daarentegen is nog vaak de aanvullende produktietak op overwegend rundveebedrijven.

Er zijn nog 6 à 7 bedrijven waarop, gezien de bedrijfsoppervlakte en de verkaveling, de bouw van een ligboxenstal mogelijk is. Wanneer op deze bedrijven de veebezetting op het niveau van de bedrijven met een ligboxenstal komt, betekent dit op deze bedrijven een uitbreiding met + 150 koeien. Voor de rest zal uitbreiding van het aantal koeien op sommige bedrijven naar verwachting doorgaans pas kunnen plaatsvinden als andere bedrijven de veestapel inkrimpen. Een verdere verschuiving in de jongvee-melkveeverhouding zal zeer beperkt zijn.

Bijlage 1 Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districts-bureauhouders in de administratie opgenomen personen en instellingen die een agrarisch bedrijf met een omvang van minstens 10 standaard-bedrijfseenheden hebben.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A + B-bedrijven:

- A. het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;
- B. meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed; tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C-, D- en S-bedrijven:

- C. minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;
- D. rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik;
- S. speciale dan wel afwijkende bedrijven.

3. Standaardbedrijfseenheid (sbe)

Eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Hier volgen enige normen:

1 ha grasland	= 1,0 sbe	1 stuks jongvee	= 0,7 sbe
1 ha snijmais	= 3,5 sbe	1 koe	= 2,5 sbe
1 ha voederbieten	= 4,5 sbe	1 mestkalf	= 0,4 sbe
1 ha suikerbieten	= 6,5 sbe	1 stuks mestvee	= 0,7 sbe
1 ha cons.aardapp. (zand)	= 6,0 sbe	1 fokzeug	= 1,4 sbe
1 ha granen	= 2,5 sbe	1 mestvarken	= 0,18 sbe
1 ha boerenboomgaard	= 4,5 sbe	1 legghen	= 0,013 sbe
1 ha moderne aanplant appelen	= 20,0 sbe	100 kg boerenkaas	= 0,2 sbe

4. Grootveeëenheden (g.v.e.)

Een g.v.e. komt overeen met de jaarlijkse voedervorm (in ZW) van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 liter en 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt "gewogen":

1 koe	= 1,0 g.v.e.	1 stuks mestvee	= 0,7 g.v.e.
1 stuks jongvee	= 0,4 g.v.e.	1 schaap	= 0,1 g.v.e.

5. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal sbe berekend voor de rundveehouderij, de intensieve veehouderij, de akkerbouw en de tuinbouw. Afhankelijk van het percentage voor de produktierichtingen, zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in de volgende typen:

- 1. "Zuivere" rundveebedrijven: 80% en meer voor rundveehouderij;
- 2. Overige rundveebedrijven: 60-80% voor rundveehouderij;
- 3. Intensieve veehouderijbedrijven: 60% en meer voor intensieve veehouderij;
- 4. Gemengde bedrijven.

Bijlage 2A Normen voor de berekening van de netto-toegevoegde waarde (in gld.)

	Boekjaar			
	1977/78	1978/79	1979/80	Gemiddeld
Grotere weidebedrijven in het Oostelijk en Centraal Zandgebied:				
non-factorkosten per sbe	735	777	778	763
opbrengsten per sbe	1191	1265	1180	1212
netto-toegevoegde waarde per sbe	456	488	402	449
Kleinere weidebedrijven in alle Zandgebieden:				
non-factorkosten per sbe	606	624	753	661
opbrengsten per sbe	1039	1064	1093	1065
netto-toegevoegde waarde per sbe	433	440	340	404
Grotere intensieve veehouderijbedrijven in Noordelijk, Oostelijk en Centraal Zandgebied:				
non-factorkosten per sbe	1016	1108	1178	1101
opbrengsten per sbe	1402	1418	1498	1439
netto-toegevoegde waarde per sbe	386	310	320	338
Kleinere intensieve veehouderijbedrijven in alle Zandgebieden:				
non-factorkosten per sbe	1326	1035	1195	1185
opbrengsten per sbe	1705	1370	1482	1519
netto-toegevoegde waarde per sbe	379	335	287	334
Tuinbouw (voornamelijk boomteelt ¹⁾) op nevenbedrijven:				
non-factorkosten per sbe	.	.	292	.
opbrengsten per sbe	.	.	523	.
netto-toegevoegde waarde per sbe	.	.	231	.

Bron: LEI-boekhoudnet.

1) Buiten Boskoop e.o.

Bijlage 2B Berekening (globale schatting ¹⁾) van de gemiddelde omzet en netto-toegevoegde waarde in guldens van de landbouw in het gebied over de laatste drie boekjaren

	Productie- omvang in sbe in 1980	Non-factorkosten		Opbrengsten		Netto-toegevoegde waarde	
		per sbe	totaal	per sbe	totaal	per sbe	totaal
Rundveehouderij en akkerbouw:							
- op bedrijven van minstens 130 sbe	5822	763	4442186	1212	7056264	449	2614078
- op kleinere en nevenbedrijven	1591	661	1051651	1065	1694415	404	642764
Intensieve veehouderij:							
- op bedrijven van minstens 130 sbe	2707	1101	2980407	1439	3895373	338	914966
- op kleinere en nevenbedrijven	534	1185	632790	1519	811146	334	178356
Tuinbouw	497	292	145124	523	259931	231	114807
Totaal	11151	.	9252158	.	13717129	.	4464971

1) Op basis van gegevens uit het LEI-boekhoudnet.

